

МАХНО́ Нестор Іванович (26. 10(07. 11). 1888, с. Гуляйполе Олександрів. пов. Катеринослав. губ., нині місто Запоріж. обл. — 25. 07. 1934, Париж) — ватажок селянського повстанського руху на Півдні України, анархо-комуніст. Рано втратив батька, з дитинства працював у наймах, отримав лише початок освіти. 1903 розпочав роботу на чавуноливар. заводі М. Кернера в Гуляйполі. Під впливом рев. подій 1905 долучився до політ. діяльності, знаходився під впливом різних політ. партій, зрештою приєднався до гуляйпіль. групи «хліборобів анархістів-комуністів». Був тричі заарешт. за підозрою у причетності до низки політ. убивств та експропріацій, востаннє — 1908. Протягом 1,5 р. утримувався у в'язницях в Олександрівську (нині Запоріжжя) і Катеринославі (нині Дніпро). Наприкінці березня 1910 засудж. до смерт. кари, однак через неповноліття на момент злочину страту М. замінено довіч. каторгою в Бутир. в'язниці (Москва). В екстремал. умовах каторги він остаточно сформувався як особистість, зазнав ідей. впливу [анархізму](#). Звільнений після Лютн. революції 1917, повернувся в Гуляйполе, де розгорнув публічну політ. діяльність, очолював кілька рев. організацій. 25 вересня 1917 як голова Гуляйпіль. повіт. ради підписав декрет про конфіскацію поміщиц. землі та поділ її між селянами. На поч. грудня 1917 взяв участь у роботі Катеринослав. губерн. з'їзду рад робітн., селян. і солдат. депутатів, підтримав ідею скликання Всеукр. з'їзду рад. У січні 1918 відмовився від посади голови ради, але невдовзі очолив рев. комітет Гуляйполя, складений із анархістів, лівих і укр. есерів. Після [Брестського \(Берестейського\) мирного договору](#) та приходу в Україну нім. і австро-угор. військ на поч. квітня 1918 організував загін, який чинив опір нім. наступові. Наприкінці того ж місяця розпустив його

і взяв участь у конференції анархістів у м. Таганрог (нині Ростов. обл., РФ). Згодом виїхав до Рад. Росії. За спогадами М., у травні-червні 1918 він брав участь у конференціях анархістів у Саратові та Москві, зустрічався з відомими рос. анархістами, підтримував контакти та вів дискусії з лідерами більшовиків [В. Леніним](#), Я. Свердловим, [Л. Троцьким](#), [Г. Зінов'євим](#). У липні 1918 повернувся в Україну, восени організував терорист. групу, яка виросла у невеликий повстан. загін, що розпочав боротьбу проти влади гетьмана [П. Скоропадського](#), місц. поміщиків та австро-нім. військ. 16 жовтня 1918 махновці захопили Гуляйполе й оголосили від імені Гуляйпіль. рай. рев. комітету про відновлення рад. влади та повстання «робітників і селян проти душителів та катів Української революції австро-германо-гайдамаків...» (цю дату вважають початком махновщини, або махнов. руху). Після бою в Дібрів. лісі, в якому М. виявив особисту хоробрість та риси кер., що дало загону можливість вийти з ворожого оточення, повстанці назвали його «батьком». Цим «титолом» він пишався і часто ставив його під публіч. документами. До кін. 1918 М. вдалося об'єднати під своєю командою більшість повстан. загонів регіону. Наприкінці того ж року він провів сміливу операцію із захоплення Катеринослава, але успіх виявився короточасним — місто довелося здати зі знач. втратами. У лютому 1919 штаб М. підписав договір про входження махнов. загонів (як 3-ї Задніпров. бригади) до складу 1-ї Задніпров. Укр. рад. дивізії під командуванням [П. Дибенка](#). Навесні 1919 махновці відзначилися хоробрістю у боях проти військ Антанти та білогвард. частин, зокрема захопили м. Маріуполь (нині Донец. обл.). Однак між ними та більшовиками існували гострі суперечності в ідеол. питаннях, оскільки повстанці не визнавали принципів [диктатури пролетаріату](#) та [«воєнного комунізму»](#), особливо продрозкладки та усуспільнення с. господарства. З особл. силою вони загострилися у руслі розгортання Л. Троцьким боротьби з «партизанщиною» на Укр. фронті — у травні 1919 Рада робітничо-селян. оборони УСРР з його ініціативи ухвалила рішення про ліквідацію махновщини, проте сил і засобів для виконання цього рішення не знайшлося. У відповідь М. подав у відставку з посади нач. новоствор. 1-ї Повстан. Задніпров. дивізії, а своїм загонам дозволив самим вирішувати майбутню долю. Влітку М. довелося одночасно боротися і з більшовиками, і з білогвардійцями. У серпні 1919 він проголосив створення Рев. повстан. армії України (махновців), зусилля якої спрямовувалися насамперед на боротьбу з денікінцями, які в цей час захопили більшу частину України та вели успішний наступ на Москву. У вересні М. уклав

короткотривалий союз. договір з Армією УНР про спільні дії проти денікінців. У бою поблизу с. Перегонівка (нині Голованів. р-ну Кіровоград. обл.) махновці розбили добірні офіцери полки денікінців, здійснили стрімкий рейд у їхні тили (у жовтні-листопаді 1919 практично повністю дезорганізували їх), захопили Катеринослав, Олександрівськ, Маріуполь, м. Нікополь (нині Дніпроп. обл.), Мелітополь, Бердянськ (нині обидва — Запоріж. обл.). Це змусило генерала А. Денікіна зняти найкращі кавалерій. з'єднання з більшов. фронту і кинути проти повстанців, внаслідок чого Червоній армії вдалося зупинити наступ Добровол. армії на Москву. Однак і цього разу повноцін. союзу М. із більшовиками не вийшло — як тільки денікін. небезпеку було подолано, Червона армія від січня 1920 розпочала боротьбу проти махновців. Улітку 1920 вони здійснили 3 рейди Лівобережжя Україною (загалом подолали 1400 верст), при цьому досить часто червоноармій. частини переходили на бік загонів М. Восени 1920 більшовики у черговий раз використали махновців у влас. інтересах — у війні з армією генерала П. Врангеля. Махнов. кіннота проводила рейди у його тилах, брала участь у форсуванні оз. Сиваш і прориві Перекоп. та Юшун. укріплених рубежів у Криму. Але відразу ж після його захоплення більшовики у режимі суворої таємності розгорнули нову операцію зі знищення повстанців. Незважаючи на значну кількісну перевагу частин Червоної армії, М. вдавалося вести боротьбу з ними до серпня 1921, коли, вичерпавши всі наявні можливості, він з невеликим загonom перейшов румун. кордон, а згодом через Польщу переїхав до Франції. Мешкав у Парижі у скрутному фінанс. становищі (змінив прізвище на Міхненко), ідейно продовжував боротьбу з більшовизмом на сторінках своїх спогадів і публіцистики, зокрема кн. «Махновщина и ее вчерашние

союзники-большевики (ответ на книгу М. Кубанина "Махновщина")» (1928), «Воспоминания» (Б. р.; обидві — Париж). Помер від туберкульозу, похов. на цвинтарі Пер-Лашез. 2009 у рідному місті йому встановлено пам'ятник. М. уособлював тип нар. героя, народженого вибухом рев. стихії. Це була людина з невисокою освітою, але неймовірно обдарована природою. Його організац. та військ. таланти незаперечні, відпрацьовану ним тактику повстансько-партизан. боротьби вивчали у багатьох арміях світу. Донині постать М. викликає підвищений сусп. інтерес.

Рекомендована література

1. Аршинов П. А. История махновского движения (1918–1921). Берлин, 1921;
2. Верстюк В. Махновщина: селянський повстанський рух на Україні 1918–1921. К., 1991;
3. Нестор Иванович Махно. Воспоминания: Мат. и док. К., 1991;
4. Волковинський В. Нестор Махно: легенда і реальність. К., 1994;
5. Яруцкий Л. Д. Махно и махновцы. Мариуполь, 1995;
6. Скирда А. Нестор Махно – казак свободы (1888–1934): Гражданская война и борьба за вольные советы на Украине: 1918–1921. Париж, 2001;
7. Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине. 1918–1921: Док. и мат. Москва, 2006;
8. Кушніренко І. К. Нестор Махно: від анархізму до... республіки. З., 2013;
9. Савченко В. А. Нестор Махно. Х., 2015;
10. Війна з державою чи за державу? Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 років. Х., 2017.

В. Ф. Верстюк

Бібліографічний опис:

Махно Нестор Іванович / В. Ф. Верстюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-67136>. — Останнє поновлення : 2025.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).